

Тема уроку

Алфавіт мови Pascal. Структура Pascal-програми.

```
ca Turbo Pascal
File Edit Search Run Compile Debug Tools Options
11.PAS
Program Celkoz;
Uses Crt;
Var
  f : text;
  Bals : array [1..25] of integer;
  St : array [1..25] of string;
  X,Stu : string;
  i,j,b,g,n : integer;
  c,ch : char;
Begin
  <$I->
  Assign(f,'b:\11\discipln.dat');
  Reset(f);
  <$I+>
  ClrScr;
  j:=1;
  While not SeekEof(f) do
  Begin
    Readln(f,Stu);
    St[j]:=Stu;
    j:=j+1;
  End
  1:1
F1 Help F2 Save F3 Open Alt+F9 Compile F9 Make Alt+
```

План уроку

- 1. Мова програмування PASCAL: історичні відомості .**
- 2. Алфавіт мови PASCAL.**
- 3. Структура PASCAL програми.**
- 4. Величини. Типи величин.**
- 5. Практична робота (картки).**
- 6. Підсумки уроку та домашнє завдання.**

Історія

У 1970 р. була створена мова програмування TURBO PASCAL, названа так на честь видатного математика **Блеза Паскаля**.

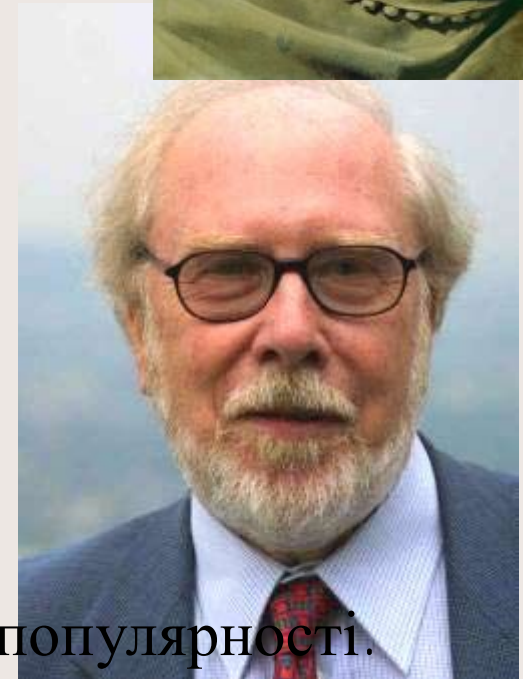

Автором мови був **Ніклаус Вірт** - професор та директор Інституту інформатики Швейцарської вищої політехнічної школи.

Мова PASCAL була дуже зручною для навчання студентів та для створення досить складних програм.

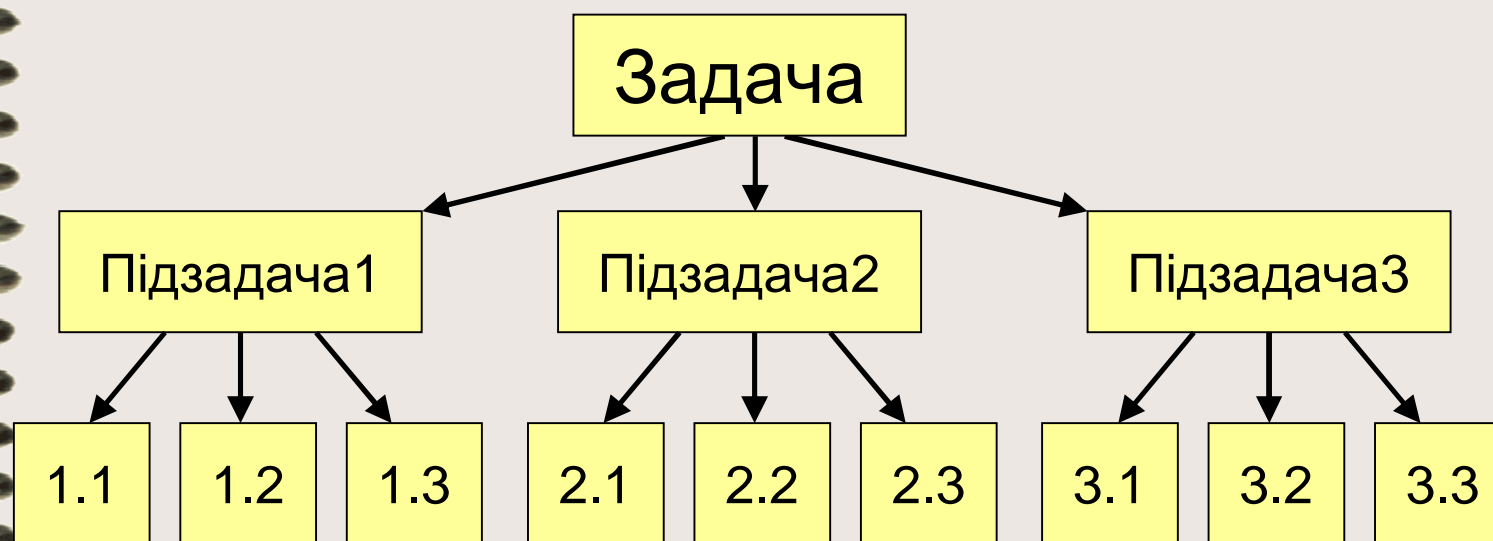
Дуже швидко PASCAL набула великої популярності.

Ви вивчаєте її не для того, щоб стати програмістами, а щоб привести розум до порядку, навчитися логічно мислити, приймати рішення та робити в житті правильний вибір.

1970 – Ніклаус Вірт (Швейцарія)

- мова для навчання студентів
- розробка програм “зверху-вниз”

- різноманітні структури даних (масиви, структури, множини)

Програма

Програма – це

- алгоритм, записаний на будь-якій мові програмування
- набір команд для комп'ютера

Команда – це опис дій, які повинен виконати комп'ютер.

- звідки отримати вихідні дані?
- що потрібно з ними зробити?

З чого складається програма?

---

program *<ім'я програми>* ;

const ... ; *{константи}*

var ... ; *{змінні}*

{ процедури і функції }

begin

... *{основна програма}*

end.

коментарі у фігурних дужках не
опрацьовуються

З чого складається програма?

Константа – постійна величина, яка має ім'я.

Змінна – змінна величина, яка має ім'я (комірка пам'яті).

Процедура – додатковий алгоритм, який описує деякі дії (малювання кола).

Функція – додатковий алгоритм, для виконання обчислень (обчислення квадратного кореня, **sin**).

Алфавіт мови

Алфавіт мови програмування – це набір символів, які можуть бути використані при складанні програми.

Програміст повинен знати, які символи “розуміє” дана мова програмування, щоб без помилок написати програму.

Основні поняття мови

До основних понять мови програмування належать:
оператори, ідентифікатори, числа, символи, рядки.

Оператор – це самостійна одиниця мови, яка описує зміст відповідного етапу алгоритмічного процесу. Алгоритм задається послідовністю операторів.

Ідентифікатори або імена використовуються для позначення змінних величин.

Ідентифікатори

Правила запису ідентифікаторів

Ідентифікатори позначаються тільки з букви або знаку підкреслення

Між двома ідентифікаторами повинен бути проміжок

Ідентифікатор не повинен співпадати за написанням ні з одним зі службових слів

Ідентифікатор може складатися з букв, цифр і знаку підкреслення

Максимальна довжина ідентифікатора 127 символів

Великі і малі букви в ідентифікаторах не розрізняються

Імена програм, констант, змінних

Імена можуть містити

- латинські букви (A-Z)

великі і маленькі букви не розрізняються

- цифри

ім'я не може починатися з цифри

- знак підкреслення _

Імена НЕ можуть містити

- українські букви
- пропуски
- дужки, знаки +, =, !, ? та ін.

Які імена правильні?

AXby R&B 4Wheel Вася "PesBarbos"

TU154 [QuQu] _ABBA A+B

Константи

`const`

`i2 = 45; { ціле число }`

`pi = 3.14; { дійсне число }`

ціла і дробова частина відділяються крапкою

`qq = 'Вася'; { рядок символів }`

можна використовувати українські букви!

`L = True; { логічна величина }`

Може приймати два значення:

- True (істина, "так")
- False (хибність, "ні")

Змінні

Змінна – це величина, яка має ім'я, тип і значення.

Значення змінної величини під час виконання програми може змінюватися.

Типи змінних:

- integer { цілі }
- real { дійсні }
- char { один символ }
- string { рядок }
- boolean { логічні }

Оголошення змінних (виділення пам'яті):

```
var a, b: integer;  
    Q: real;  
    s1, s2: string;
```

Як змінюється значення змінної?

Оператор – це команда мови програмування високого рівня.

Оператор присвоєння служить для зміни значення змінної.

Приклад:

```
program qq;
```

```
var a, b: integer;
```

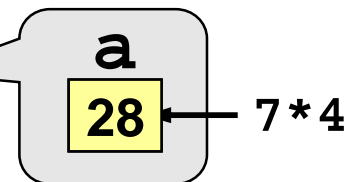
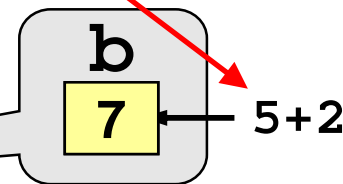
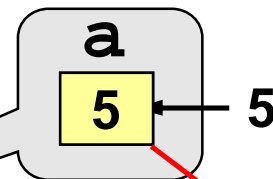
```
begin
```

```
  a := 5;
```

```
  b := a + 2;
```

```
  a := (a + 2) * (b - 3);
```

```
end.
```


Оператор присвоєння

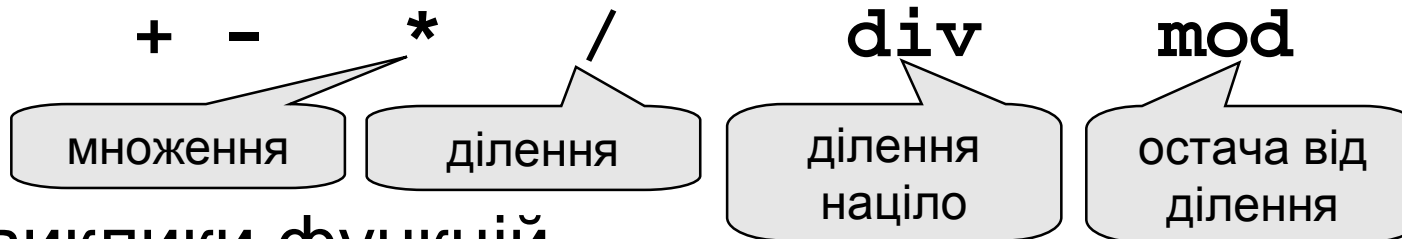

Загальна структура:

<ім'я змінної> ::= <вираз>;

Арифметичні вирази можуть містити

- константи
- імена змінних
- знаки арифметичних дій:

- виклики функцій
- круглі дужки ( )

Які оператори неправильні?

```
program qq;  
var a, b: integer;  
    x, y: real;  
begin  
    a := 5;  
    10 := x;  
    y := 7,8;  
    b := 2.5;  
    x := 2*(a + y);  
    a := b + x;  
end.
```

ім'я змінної повинно
знаходитися зліва від знака :=

ціла і дробова частина
відділяються **крапкою**

неможливо записати дійсне
значення в цілу змінну

Ручна прокрутка програми

```
program qq;  
var a, b: integer;  
begin  
  a := 5;  
  b := a + 2;  
  a := (a + 2)*(b - 3);  
  b := a div 5;  
  a := a mod b;  
  a := a + 1;  
  b := (a + 14) mod 7;  
end.
```

a	b
?	?
5	
	7
28	
	5
3	
4	
	4

Порядок виконання операцій

- обчислення виразів у дужках
- множення, ділення, `div`, `mod` зліва направо
- додавання і віднімання зліва направо

2 3 5 4 1 7 8 6 9

z := (5*a*c+3*(c-d))/a*(b-c)/ b;

$$z = \frac{5ac + 3(c-d)}{ab(b-c)}$$

$$x = \frac{a^2 + 5c^2 - d(a+b)}{(c+d)(d-2a)}$$

2 6 3 4 7 5 1 12 8 11 10 9

x := (a*a+5*c*c-d*(a+b))/((c+d)*(d-2*a));

ВЕЛИЧИНИ

ЗМІННІ

СТАЛІ
(КОНСТАНТИ)

**ОСНОВНІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ**

ІМ'Я
(ідентифікатор)

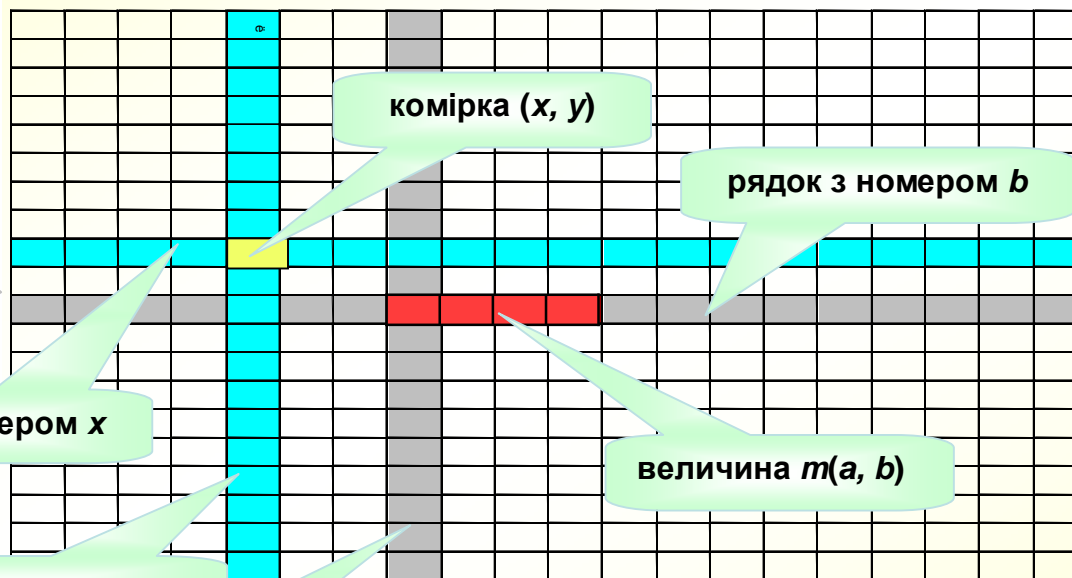
ЗНАЧЕННЯ

ТИП

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ВЕЛИЧИНИ В ІНФОРМАТИЦІ

МОДЕЛЬ ПАМ'ЯТІ КОМП'ЮТЕРА

(носії пам'яті – диск розбито на доріжки і сектори, на перетині яких розміщені комірки пам'яті. Номери доріжки x і сектора y – це координати комірки пам'яті, що знаходиться на їх перетині. Пам'ять зручно уявити, як прямокутник, що складається з однакових прямокутних клітинок – комірок (x,y) , де x – номер рядка, а y – стопчика, що містить комірку.

рядок з номером x

доріжка з номером

стопчик з номером u

стопчик з номером a

комірка пам'яті (x, y)

сектор з номером

величина $m(a, b)$

ВЕЛИЧИНА

займає одну або кілька сусідніх комірок пам'яті. Вона має ім'я (ідентифікатор), тип і значення. Координати величини $m(a,b)$ – це номери рядка і стопчика її першої зліва комірки пам'яті.

Для різних типів величин відводить ся відповідна кількість сусідніх комірок пам'яті. Величини в програмах оголошують і описують. **Оголошити** величину – це вказати її ім'я, **описати** – вказати її тип.

<i>тип</i>	<i>допустимі значення</i>	<i>формат</i>
SHORTINT	-128 .. 127	1 байт зі знаком
INTEGER	-32768.. 32767	2 байти зі знаком
LONGINT	-2147483648 .. 2147483647	4 байти зі знаком
BYTE	0 .. 255	1 байт без знака
WORD	0 .. 65535	2 байти без знака

<i>тип</i>	<i>допустимі значення</i>	<i>точність</i>	<i>формат</i>
REAL	$2.9 \cdot 10^{-39} .. 1.7 \cdot 10^{+38}$	11 — 12 знаків	6 байт
SINGL	$1.5 \cdot 10^{-45} .. 3.4 \cdot 10^{+38}$	7 — 8 знаків	4 байти
DOUBLE	$5.0 \cdot 10^{-324} .. 1.7 \cdot 10^{-308}$	15 — 16 знаків	8 байт
EXTENDED	$3.4 \cdot 10^{-4932} .. 1.1 \cdot 10^{4932}$	19 — 20 знаків	10 байт
COMP	$- 9.2 \cdot 10^{+18} .. 9.2 \cdot 10^{+18}$	19 — 20 знаків	8 байт

ЦІЛІ ТИПИ

<i>тип</i>	<i>допустимі значення</i>	<i>формат</i>
SHORTINT	-128 .. 127	1 байт зі знаком
INTEGER	-32768.. 32767	2 байти зі знаком
LONGINT	-2147483648 .. 2147483647	4 байти зі знаком
BYTE	0 .. 255	1 байт без знака
WORD	0 .. 65535	2 байти без знака

ДРОБОВІ ТИПИ

<i>тип</i>	<i>допустимі значення</i>	<i>точність</i>	<i>формат</i>
REAL	$2.9 \cdot 10^{-39} .. 1.7 \cdot 10^{+38}$	11—12 знаків	6 байт
SINGL	$1.5 \cdot 10^{-45} .. 3.4 \cdot 10^{+38}$	7—8 знаків	4 байти
DOUBLE	$5.0 \cdot 10^{-324} .. 1.7 \cdot 10^{-308}$	15—16 знаків	8 байт
EXTENDED	$3.4 \cdot 10^{-4932} .. 1.1 \cdot 10^{4932}$	19—20 знаків	10 байт
COMP	$-9.2 \cdot 10^{+18} .. 9.2 \cdot 10^{+18}$	19—20 знаків	8 байт

const $n=5$;

ТИП ЕЛЕМЕНТІВ МАСИВА - ДІАПАЗОН

M : array[1..n] **of** 0..9 = (8,2,1,0,7);

type **Mas** = **array**[1..n, 1..n] **of** **real**;

var **a, b, c, max** : **real**;

st : **string**; **d** : **byte**;

Mas1 : **array**[1..n, 1..n] **of** **integer**;

Mas2 : **Mas**;

ТАК ОГОЛОШУЮТЬСЯ КІЛЬКА
ОДНОТИПНИХ ВЕЛИЧИН

ВЕЛИЧИНА **Mas2** МАЄ ОГОЛОШЕНИЙ
ТИП
array[1..n, 1..n] **of** **real**)

АЛФАВІТ мови програмування PASCAL

ЛІТЕРИ ЛАТИНСЬКОГО АЛФАВІТУ

(великі та малі) **A - Z, a - z**

АРАБСЬКІ ЦИФРИ

0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

СПЕЦІАЛЬНІ СИМВОЛИ

@, #, \$, & та інші

ЗНАКИ ОПЕРАЦІЙ

- (віднімання)   **+** (додавання)
* (множення)   **/** (ділення)
:= (присвоювання)

ЗНАКИ ВІДНОШЕНЬ

< (менше)   **<=** (не більше)   **>** (більше)
>= (не менше)   **=** (дорівнює)   **<>** (не дорівнює)
in (є елементом множини)

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ

. – для відокремлення цілої частини від дробової;
, – для відокремлення елементів списків;
; – для відокремлення вказівок;
(* *) або **{ }** – для запису коментарів;
( ) – відкриваюча і закриваюча дужки;
.. – задання діапазону;
[ ] – для звернення до елементів масиву;
\$ – шістнадцятковий код;
^ – управляючий символ

Важливо вірно розуміти поняття “Алфавіт мови програмування Турбо Паскаль”, його зв’язок із загальним поняттям “алфавіт” та роллю в цій мові програмування. До цього нас зобов’язує велика формалізація в описі мови програмування.

Алфавіт асоціюється із мовою. У будь-якій мові є свій алфавіт - це допустимий набір символів, з допомогою яких записуються слова та речення конкретної мови.

Під поняттям “український алфавіт” звичайно розуміється набір символів (літер): “А”, “а”, “Б”, “б”, ..., “Я”, “я”. Вже звідси очевидне протиріччя, адже вважається, що в українській мові 33 літери, насправді ж їх 66. Але в дійсності, як легко переконатись, написати довільний текст українською мовою неможливо без розділових знаків, арабських цифр, врешті пропусків між словами. Тому у повному розумінні поняття “український алфавіт” суттєво відрізняється від його побутового трактування, на що у середній школі не звертається увага.

Тому, при ознайомленні з поняттям “Алфавіт мови програмування Турбо Паскаль” слід наголосити на цих нюансах, звернути увагу на його формальність.

ЗАПЕРЕВОВАНІ СЛОВА В TURBO PASCAL 7

1	ABSOLUTE	21	FUNCTION	41	PROGRAM
2	AND	22	GOTO	42	PUBLIC
3	ARRAY	23	IF	43	RECORD
4	ASM	24	IMPLEMENTATION	44	REPEAT
5	ASSEMBLER	25	IN	45	SET
6	BEGIN	26	INHERITED	46	SHL
7	CASE	27	INLINE	47	SHR
8	CONST	28	INTERFACE	48	STRING
9	CONSTRUCTOR	29	INTERRUPT	49	THEN
10	DESTRUCTOR	30	LABEL	50	TO
11	DIV	31	MOD	51	TYPE
12	DO	32	NEAR	52	UNIT
13	DOWNTO	33	NIL	53	UNTIL
14	ELSE	34	NOT	54	USES
15	END	35	OBJECT	55	VAR
16	EXTERNAL	36	OF	56	VIRTUA
17	FAR	37	OR	57	WHILE
18	FILE	38	PACKED	58	WITH
19	FOR	39	PRIVATE	59	XOR
20	FORWARD	40	PROCEDURE		

НЕ МОЖНА ВЖИВАТИ В ЯКОСТІ ІМЕН ВЕЛИЧИН, КОНСТАНТ, ПРОЦЕДУР, ФУНКЦІЙ

СПИСОК МАТЕМАТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ТА ПРОЦЕДУР в Turbo Pascal 7

НАЗВА	РЕЗУЛЬТАТ ЗАСТОСУВАННЯ
ABS(X)	Модуль числа X
COS(X)	Косинус X (X – в радіа - нах)
SIN(X)	Синус X (X – в радіанах)
ARCTAN(X)	Арктангунс X (X – в раді - анах)
EXP(X)	e^x
LN(X)	Натуральний логарифм X
PI	Число π
SQR(X)	Квадрат числа X
SQRT(X)	Арифметичний квадратний корінь з X

ФУНКЦІЇ

НАЗВА	РЕЗУЛЬТАТ ЗАСТОСУВАННЯ
TRUNC(X)	Число X, заокруглене, від киданням цифр числа, що стоять після коми
FRAC(X)	Дробова частина X
INT(X)	Ціла частина X
ROUND(X)	Ціла частина X, одержана заокругленням за прави - лами математики
RANDOM(X)	Випадкове число з д іапа - зону 0 .. X
ODD(X)	TRUE, якщо X непарне
INC(X,Y)	Збільшення X на Y
DEC(X,Y)	Зменшення X на Y
RANDOMIZE	Забезпечує неспівпадання послідовностей випад - кових чисел, отриманих з допо-могою RANDOM(X)

ПРОЦЕДУРИ

Додавання двох чисел

Задача. Ввести два цілих числа і вивести на екран їх суму.

Найпростіше розв'язання:

```
program qq;  
var a, b, c: integer;  
begin  
    read ( a, b );  
    c := a + b;  
    writeln ( c );  
end.
```


Оператор виведення

`write ( a );` { вивести значення
змінної `a` }

`writeln ( a );` { вивести значення
змінної `a` і перейти на
новий рядок }

`writeln ( 'Привіт!' );` { виведення
тексту }

`writeln ( 'Відповідь: ', c );`
{виведення тексту і значення
змінної `c`}

`writeln ( a, '+', b, '=', c );`

Формати виведення

```
program qq;  
var i: integer;  
    x: real;  
begin  
    i := 15;  
    writeln ( '>', i, '<' );  
    writeln ( '>', i:5, '<' );  
    x := 12.345678;  
    writeln ( '>', x, '<' );  
    writeln ( '>', x:10, '<' );  
    writeln ( '>', x:7:2, '<' );  
end.
```

ВСЬОГО
СИМВОЛІВ

ВСЬОГО
СИМВОЛІВ

В дробовій
частині

```
>15<  
>  15<  
>1.234568E+001<  
> 1.23E+001<  
>  12.35<
```

ПОВНИЙ РОЗВ'ЯЗОК

```
program qq;  
var a, b, c: integer;  
begin  
    writeln( 'Ввести два цілих числа' );  
    read ( a, b );  
    c := a + b;  
    writeln ( a, '+', b, '=', c );  
end.
```

Протокол:

Ввести два цілих числа

25 30

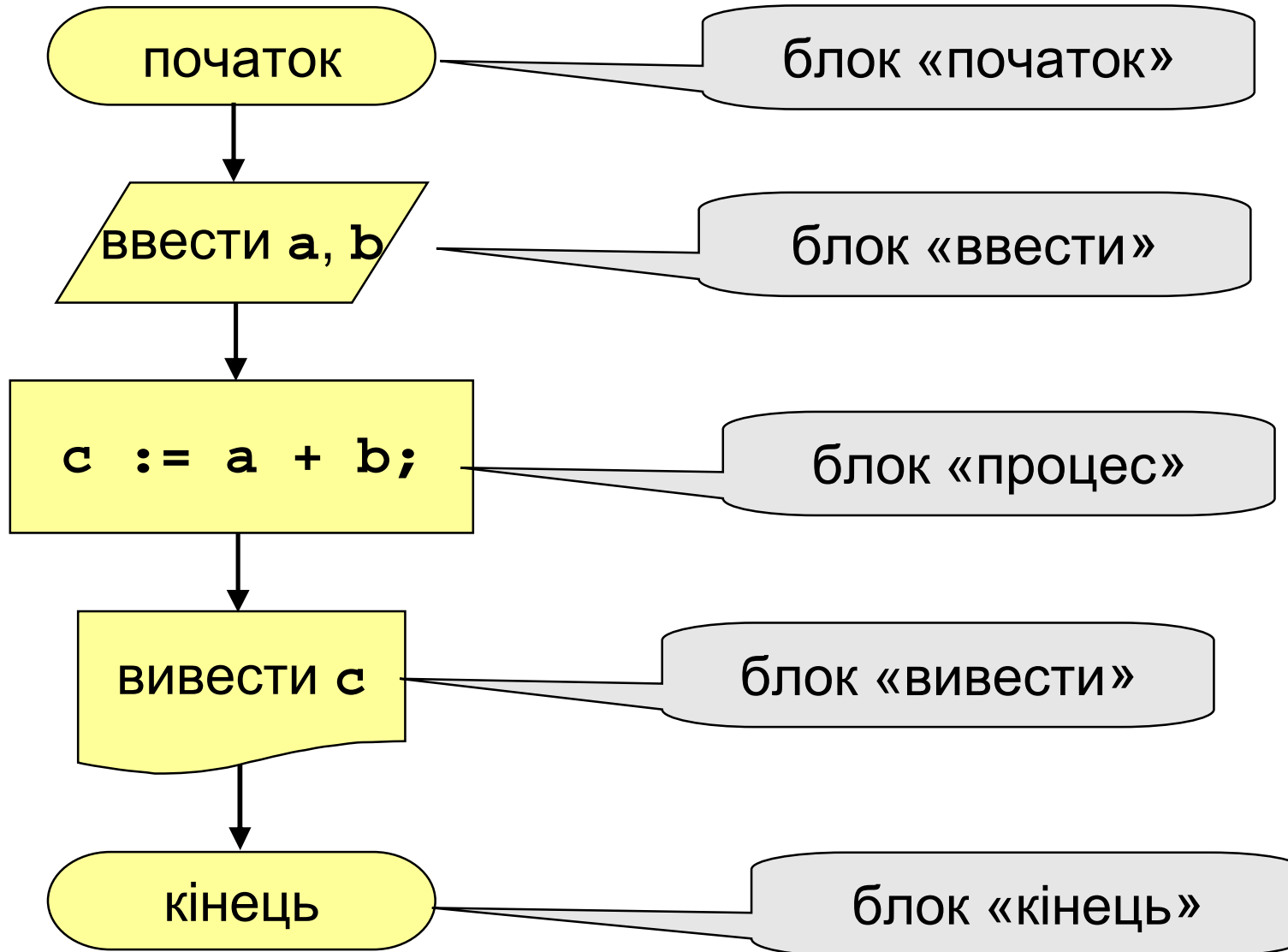
25+30=55

це виводить комп'ютер

це вводить користувач

Блок-схема лінійного алгоритму

Завдання

"4": Ввести три числа, знайти їх суму і добуток.

Приклад:

Ввести три числа:

4 5 7

$$4+5+7=16$$

$$4*5*7=140$$

"5": Ввести три числа, знайти їх суму, добуток і середнє арифметичне.

Приклад:

Ввести три числа:

4 5 7

$$4+5+7=16$$

$$4*5*7=140$$

$$(4+5+7)/3=5.33$$

Структура Pascal програми

Програма складається із заголовка і блоку. Заголовок програми складається з службового слова **Program** та імені програми, після якого ставиться – ;

Блок програми може містити до 7 розділів, які записуються в такому порядку

program {ім'я програми} ;

Users CRT {розділ підключення модулів з системної бібліотеки} ;

Label... {розділ опису міток} ;

Const... {розділ опису констант} ;

Type... {розділ опису типів даних} ;

Var... {розділ опису змінних} ;

Procedure {розділ опису процедур і функцій} ;

Begin

...;{розділ вказівок – тіло програми}

End. **Модуль – це бібліотека констант, типів даних, змінних.**

Окремі розділи програми, крім розділу вказівок, можуть бути відсутніми. Між будь-якими двома вказівками ставиться крапка з комою, яка відокремлює їх одну від одної.

Приклад 1: скласти програму обчислення значення функції $Y=(a+b-c)/(a-b)$ при $a=6$, $b=14$,
 $c=4$

```
Program robota2;
```

```
Var
```

```
    Y:real;
```

```
    a,b,c:integer;
```

```
begin
```

```
    write('введіть значення a');
```

```
    readln(a);
```

```
    write('введіть значення b');
```

```
    readln(b);
```

```
    write('введіть значення c');
```

```
    readln(c);
```

```
    Y:=(a+b-c)/(a-b);
```

```
    writeln('значення функції Y=,'Y);
```

```
end.
```

Приклад 2: обчислити площу трикутника за формулою

Герона. Довжини сторін трикутника a, b, c.

```
Program robota2;  
  Var a,b,c:integer; p,S:real;  
  begin  
    write('введіть значення a');  
    readln(a);  
    write('введіть значення b');  
    readln(b);  
    write('введіть значення c');  
    readln(c);  
    p:=(a+b+c)/(2;  
    S:=sqrt(p*(p-a)*(p-b)*(p-  
c));  
    writeln('S=',S);  
  end
```

Домашнє завдання:

- Вчити сторінки 61-73, п.12,13
- Підготуватися до тестової перевірки
- Підготуватися до практичної роботи

**Дякую за роботу на уроці!
До нових зустрічей!!!**